

**ԳՐԱԴԱՐԱՆԱՎԱՐԻ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅՈՒՆԸ ՄԱՆԿԱՏՆԵՐՈՒՄ ԵՎ ԽՆԱՍՔԻ
ԿԵՆՏՐՈՆՆԵՐՈՒՄ՝ ԿԱՊԿՈՒ (ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏՈՒԿ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԻ
ԿԱՐԻՔ ՈՒՆԵՑՈՂ) ԱՆՁԱՆՑ ՀԵՏ ԱՇԽԱՏԵԼԻՄ**

Բանալի բառեր` մանկատուն, ներառականություն, գրադարանավար, ոչ ֆորմալ կրթություն, առանձնահատկություններ, պլանավորում, համագործակցություն, մասնակցություն:

Keywords: orphanage, inclusion, librarian, non-formal education, specificity, planning, cooperation, participation.

2000 թվականից ի վեր ներառական կրթությունը, որպես կրթական բարեփոխումների մի մաս, հանդիսացել է ՀՀ բոլոր կառավարությունների առաջնահերթ խնդիրներից մեկը: 2005 թվականին ընդունվել է ՀՀ կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող անձանց մասին օրենքը, 7 տարի անց փոփոխությունների է ենթարկվել, իսկ 2022 թվականից ՀՀ-ն անցել է համընդհանուր ներառականության: Ըստ այդմ, ՀՀ-ն համընդհանուր ներառական կրթությունը հռչակում է որպես յուրաքանչյուր երեխայի կրթության իրավունքի ապահովման երաշխիք: «Ներառական կրթության քաղաքականությունը նպատակաուղղված է յուրաքանչյուր երեխայի կրթության մատչելիության, հավասար մասնակցության հնարավորության և որակի ապահովմանը» [ՀՀ Օրենք Հանրակրթության մասին]: Համընդհանուր ներառականության պայմաններում սակայն, ցավոք, անխուսափելի փաստ է հատուկ մասնագիտացված հաստատությունների` խնամքի կենտրոնների և մանկատների գոյությունը, որոնք, որպես անհրաժեշտություն գործում են աշխարհի բոլոր երկրներում, այդ թվում` ՀՀ-ում:

ՀՀ ԱՍՀՆ ենթակայության տակ գտնվող մանկատներում և խնամքի կենտրոններում ըստ հաստիքացուցակների նախատեսված է նաև «Գրադարանավար» պաշտոնը: Նշված հաստատություններում աշխատանքը, սակայն, էապես տարբերվում է դպրոցական, համայնքային, գիտական կամ էլ հայտնի մյուս գրադարաններում իրականացվող աշխատանքներից: Մասնավորապես, կան կենտրոններ, որոնց շահառուները բացառապես կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող անձինք են, որոնց հետ աշխատանքը չի ենթադրում միայն գրապահոցներում առկա գրքերի հանձնում-ընդունում, կամ էլ ընթերցանության համար նպաստավոր պայմանների ապահովումը գրադարանում: Հատկապես մանկատներում, որտեղ երեխաները ապրում, սովորում և կենսագործունեություն են ծավալում շատ փոքր հասակից, գրադարանավարի աշխատանքը կրում է ավելի շատ մանկավարժական բնույթ: Գրադարանային համակարգի ընդունված չափանիշներով առաջնորդվելուց բացի` նշված հաստատություններում աշխատող գրադարանավարը պետք է իր կարողությունների և հմտությունների շրջանակում կարողանա խտացնել մանկավարժի, հատուկ մանկավարժի, հոգեբանի, հատուկ հոգեբանի, այսինքն` հատուկ կրթությունն ապահովող բազմամասնագիտական թիմի անդամներից յուրաքանչյուրի մասնագիտական ունակությունները: Հողվածում ներկայացվում են տվյալ մասնագետի գործունեությունն արտացոլող ուշագրավ փաստեր և տեղեկություններ` պրակտիկ աշխատանքի օրինակներով, որոնք օգտակար կլինեն այս ոլորտում գործունեություն ծավալող գրադարանավարների համար: Հետազոտությունն իրականացվել է ՀՀ ԱՍՀՆ «Մարի Իզմիրյանի» անվան մանկատանը, որի 100-ից ավելի շահառուները կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող 0-18 տարեկան անձինք են:

Այսպիսի հաստատություններում և խնամքի կենտրոններում գրադարանավարի աշխատանքին հատկացվում է հիմնականում կես դրույքաչափ, ասել է, թե տվյալ մասնագետը այնքան էլ կարևոր դերակատարում չունի մանկատան կամ խնամքի կենտրոնի շահառուների կարիքների բավարարման գործում: Մինչդեռ գործունեության ճիշտ պլանավորման, հաստատության տնօրի-

նության, բժիշկների, հոգեբանամանկավարժական անձնակազմի, շահառուների խնամքն իրականացնող կոլեկտիվի հետ արդյունավետ համագործակցության դեպքում մանկատներում և խնամքի հատուկ կենտրոններում գրադարանները կարող են դառնալ կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցողների համար ժամանցն ապահովող գրական-մշակութային կարևորագույն կենտրոններ:

Մասնագիտացված հատուկ մանկատներում և խնամքի կենտրոններում կարող են հանդիպել ՀՀ ԿԳ նախարարի կողմից 2017 թ.-ի N 370-Ն հրամանով հաստատված կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող տարբեր մակարդակների առողջական, հոգեբանական, ֆիզիկական և մտավոր առանձնահատկություններ ունեցող անձանց՝ ձայնի և խոսքի, լսողության, տեսողության, ինտելեկտուալ (մտավոր) և շարժողական ֆունկցիաների առանձնահատկություններ:

Գրադարանավարը պարտավոր է առաջնահերթ ծանոթանալ յուրաքանչյուր շահառուի անհատական գործին՝ սոցիալական պատմություն, անհատական ուսումնական պլան, առողջական խնդիրներ, հոգեբանական առանձնահատկություններ: Այս գործում նա պետք է համագործակցի սովյալ հաստատության ուսումնական գծով փոխտնօրենների, մեթոդիստների, սոցիալական աշխատողների, հոգեբանների, ինչպես նաև հատուկ մանկավարժների հետ:

Անհատական գործերին ծանոթանալուց հետո պետք է առանձնացվի այն անձանց ցանկը, որոնց առողջական, ֆիզիկական, մտավոր և հոգեբանական առանձնահատկությունները թույլ կտան օգտվելու գրադարանում իրականացվող ծրագրերից և տրամադրվող ծառայություններից: Անհրաժեշտ է նկատի ունենալ համընդհանուր ներառականության սկզբունքը՝ հաշվի առնելով գրադարանավարի մասնագիտական կարողությունները և շաբաթական ժամաքանակով նախատեսված ծանրաբեռնվածությունը: Պարզ է, որ տարբեր հանգամանքների բերումով գրադարանավարը չի կարող աշխատել բոլոր շահառուների հետ. նրանք, ցանկալի է, որ ունենան մտածական գոնե նվազագույն կարողություններ:

Հաջորդ քայլը, որ պետք է անի գրադարանավարը, նշված շահառուների հետ անհատական ծանոթությունն է, որը, մեր կարծիքով, այս աշխատանքում ամենադժվար հաղթահարելի փորձություններից է: Հատկապես մանկատներում, որտեղ երեխաները անց են կացնում իրենց կյանքի մեծագույն հատվածը, դժվար է նոր ծանոթություններ կազմակերպել: Դրանք կարելի է կազմակերպել տարբեր եղանակներով. գրադարանավարը այցելում է համապատասխան խմբեր, որտեղ մոտենում և ծանոթանում է շահառուի հետ երրորդ անձի միջնորդությամբ կամ առանց միջնորդության, շահառուն երրորդ անձի ուղեկցությամբ գալիս է գրադարան: Կարելի է կազմակերպել նաև հաստատության բակում՝ զբոսանքի ժամերին՝ անմիջականությունն ապահովելու համար:

Կախված շահառուի տարիքային, ֆիզիկական, վարքային ու այլ առանձնահատկություններից՝ նրանց հետ ծանոթությունը պետք է կազմակերպել տարբեր մեթոդներով ու հնարներով: Ուստի, «առաջին հանդիպման ընթացքում դժվարություններ կայացնող իրավիճակներում մասնագետը ցանկալի է, որ առաջնորդի երեխայի հետաքրքրությամբ, այնուհետև՝ առաջարկի այդ հետաքրքրության հետ կապ ունեցող այլ իրական գործողություն, ապա, ավելացնելով իրական հետաքրքրությունը, մեկուսացնի երեխայի նախնական հետաքրքրությունը» [Անտոնյան, Թովմայան, 11-12]: «Մա հատկապես օգտակար է աուտիզմ ունեցող անձանց հետ աշխատելիս: Ակտիվ երեխաներին գրավելու և վարքը կարգավորելու լավագույն միջոցը չափազանց հետաքրքիր խաղն է կամ իրը» [Նույն տեղում, 10]:

Բարեհաջող ծանոթությունների և շահառուների հետ փոխըմբռնումից հետո պետք է կազմել աշխատանքային պլան, որը կարող է ներառել եռամսյակի, կիսամյակի կամ էլ ամբողջ աշխատանքային տարին: Արդյունավետ աշխատանքի և ցանկալի արդյունքին հասնելու համար անհրաժեշտ է հաշվի առնել շահառուներից յուրաքանչյուրի տարիքային առանձնահատկությունները, հետաքրքրությունների ոլորտը, կարողությունների շրջանակը և ֆիզիկական վիճակը:

Գրադարանի աշխատանքների և գրադարանավարի գործունեության պլանավորումը մանկատներում և խնամքի կենտրոններում կարելի է կազմակերպել որպես գրական-մշակութային գործունեություն իրականացնող խմբակ, որն իրականացնում է նաև կրթական-դաստիարակչա-

կան գործունեություն՝ հիմնված նախարարության կողմից տվյալ հաստիքի անձնագրով նախատեսված պարտականությունների շրջանակների վրա: Աշխատանքային պլանում պարտադիր պետք է ներառվեն գրադարանային ֆոնդի վնասված գրքերի թարմացման, վերանորոգման, քարտադարանի, գրադարանի թվայնացման, գրական-մշակութային միջոցառումների իրականացման և, իհարկե, շահառուների հետ անհատական կամ խմբակային աշխատանքների կազմակերպման մասին տեղեկություններ:

Հատուկ խնամքի կենտրոններում և մանկատներում գործող գրադարաններում աշխատող գրադարանավարը պետք է կազմի տվյալ հաստատության համար հատուկ, շահառուների տարիքային, մտավոր, ֆիզիկական առանձնահատկություններին համապատասխանող գրականության ցանկ՝ անհրաժեշտության և հնարավորության դեպքում գրադարանային ֆոնդը լրացնելու, թարմացնելու համար: Տվյալ պարագայում անհրաժեշտ է համագործակցությունը այլ գրադարանների, ինչպես նաև հրատարակչական ընկերությունների հետ: Մարի Իզմիրլյանի անվան մանկատան գրադարանի գրականության ցանկը կազմելու և գրադարանային ֆոնդը թարմացնելու գործում, օրինակ, համագործակցություն է հաստատվել Խնկո-Ապոր անվան մանկական կենտրոնական գրադարանի և Էդիթ Պրինտ հրատարակչության հետ:

Համապատասխան գրականության առկայության դեպքում գրադարանավարն իրականացնում է անհատական և խմբակային պարապմունքներ՝ յուրաքանչյուր շահառուի համար ունենալով «անհատական ուսուցման գրադարանային պլան»: Ըստ շահառուի անհատական առանձնահատկությունների, պլանը կարող է ներառել.

1. Հանրակրթական ուսումնական առարկաների ուսուցում դպրոցական դասագրքերով.

- 1.1 Մայրենի
- 1.2 Մաթեմատիկա
- 1.3 Հայոց լեզու
- 1.4 Հայ գրականություն
- 1.5 Արտասահմանյան գրականություն
- 1.6 Հայոց պատմություն
- 1.7 Համաշխարհային պատմություն
- 1.8 Աշխարհագրություն
- 1.9 Օտար լեզուներ
- 1.10 Հասարակագիտություն
- 1.11 Նկարչություն
- 1.12 Այլ առարկաներ:

2. Ինքնուրույն ընթերցանություն

3. Գլոբալ ընթերցանություն

4. Ասմունք

5. Ստեղծագործական հմտություններ

6. ՏՏ առկայություն և մանկավարժական դիդակտիկ նյութերի կիրառում: Համակարգչի, մեծ էկրանի և ձայնային համակարգերի առկայության դեպքում գրադարանում կազմակերպվում են մուլտֆիլմերի, ֆիլմերի, համերգների, կրթադաստիարակչական նյութերի դիտումներ և քննարկումներ:

7. Ինֆորմատիկայի տարրական գիտելիքներ. շահառուները սովորում են համակարգչով տարրական տեքստեր հավաքել, աղյուսակներ կազմել, մասնակցում են գրադարանի թվայնացման գործընթացին: Օրինակ, Մարի Իզմիրլյանի անվան մանկատան շահառուներից շատերը կարողանում են համակարգչով իմանալ իրենց հետաքրքրող գրքի համապատասխան թիվը և պահարանում գտնել այն, քանի որ հենց իրենց օգնությամբ է կատարվել գրադարանի անվանացանկի թվայնացումը:

8. Ինտելեկտուալ, ճանաչողական, զարգացնող խաղեր: Գրադարանի գործունեությունը գրավիչ և հետաքրքրական են դարձնում շախմատի, շաշկու, դոմինոյի, վերջին շրջանում մեծ առաջընթաց գրանցած հետաքրքրաշարժ խաղերի առկայությունը:

9. Գրադարանում, ցանկալի է, որ լինեն տարբեր քարտեզներ, գլոբուս, այբուբեններ, տեսարժան վայրերի արքունիք-պաստառներ՝ աշխարհաճանաչողությունը ավելի ամրապնդելու համար:

10. Գրադարանավարը յուրաքանչյուր կիսամյակում առնվազն մեկ-երկու անգամ կարող է կազմակերպել բաց դաս-վիկտորինաներ, որտեղ ներգրավված կլինեն գրադարանի ծառայություններից օգտվող բոլոր շահառուները: Այն գրադարանավարի համար կլինի յուրահատուկ աշխատանքային հաշվետվություն, իսկ շահառուների համար՝ ստացած գիտելիքների բարձրաձայնում և ներկայացում: Մասնավորապես, Մարի Իզմիրլյանի անվան մանկատանը 2022 թ. կազմակերպվել են Հովհաննես Թումանյանի ծննդյան և գիրք նվիրելու օրվան, Համո Սահյանի պոեզիային, ինչպես նաև Անկախության տոնին նվիրված միջոցառումներ:

11. Գրադարանավարը կազմակերպում է նաև միջոցառումներ, որոնք իրականացվում են մանկատան կամ խնամքի կենտրոններից դուրս և նպաստում շահառուների սոցիալիզացիայի գործընթացին: Այս գործում գրադարանային աշխատողը կիրառում է համագործակցային բոլոր հնարավոր տարբերակները: Մարի Իզմիրլյանի անվան մանկատան սաները այդպիսի համագործակցությունների շնորհիվ 2021-2022 թթ. ընթացքում այցելել են Խնկո-Ապոբ անվան գրադարան, Գրասպության թանգարան, Կոմիտասի թանգարան-ինստիտուտ, Էդիթ Պրինտ հրատարակչություն: Հետագայում կարելի է պատասխան այց կազմակերպել, արդեն մանկատանը որևէ ծրագրով հյուրընկալել տվյալ թանգարանից կամ հաստատությունից հյուրեր:

12. Բացի նշված միջոցառումների իրականացումից՝ գրադարանավարը, որպես տվյալ հաստատության անդամ, մասնակցում է մյուս մասնագետների կողմից կազմակերպվող միջոցառումներին, շահառուների համար տարբեր առիթներով կազմակերպվող մշակութային և այլ իրադարձություններին:

Հատուկ խնամքի կենտրոնների և մանկատանների գրադարաններն անհրաժեշտ է ապահովել նաև տվյալ հաստատությունում աշխատող մասնագետների՝ հոգեբանների, հատուկ, սոցիալական, տիֆլո, սուրդո, օլիգոֆրեն մանկավարժների, լոգոպեդների, մեթոդիստների, դաստիարակների, բժիշկների, իրավախորհրդատուների և այլ աշխատակիցների համար նախատեսված համապատասխան մասնագիտական գրականությամբ և մեթոդական ձեռնարկներով: Այս հարցում անհրաժեշտ է համագործակցել Հանրապետական մանկավարժահոգեբանական կենտրոնի, ինչպես նաև Խ. Աբովյանի անվան ՀՊՄՀ Հատուկ և ներառական կրթության ֆակուլտետների հետ:

Ամփոփելով՝ կարող ենք ասել, որ մանկատաներում և խնամքի կենտրոններում գրադարանների աշխատանքը, գրադարանավարի գործունեությունը էապես տարբերվում են դպրոցական, համայնքային, գիտական կամ այլ գրադարաններում իրականացվող աշխատանքներից: Նշված հաստատություններում արդյունավետ պլանավորման, համագործակցային աշխատանքի, մանկավարժական հմտությունների և, իհարկե, մեծ ցանկության դեպքում, գրադարանները և գրադարանավարի գործունեությունը կարող են էապես նպաստել կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող անձանց անձնական հմտությունների, խմբում աշխատելու կարողությունների, աշխարհաճանաչողության զարգացման, գրքի և գրականության հանդեպ սիրո, մշակութային զարգացվածության խթանմանը՝ սոցիալիզացիայի գործընթացում: Եզրակացություն. մանկատաներում և հատուկ խնամքի կենտրոնների գրադարաններում գրադարանավարների աշխատանքը նման է ոչ ֆորմալ կրթության ձևաչափին, այն տարբերությամբ, որ իրականացվում է հատկապես կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցողների համար:

SUMMARY

In orphanages and care centers, according to the job lists, the position of “Librarian” is also provided. The work in the mentioned institutions, however, is significantly different from the work carried out in school, community, scientific or other well-known libraries. The article presents remarkable facts and information reflecting the activity of this specialist, with examples of practical work, which will be useful for librarians working in this field. The research was carried out at the “Mari Izmirlyan” orphanage, whose more than 100 beneficiaries are people aged 0-18 who need special educational conditions.

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Անտոնյան Ս., Թովմասյան Լ., Ջարգացման խանգարումներ և հոգեբանական խնդիրներ ունեցող երեխաներին տրամադրվող հոգեբանական աջակցությունը: Ձեռնարկ, Երևան, 2020, 114 էջ: [Էլեկտրոնային հրատարակություն]
URL: https://hmk.am/wp-content/uploads/2020/08/Psychological-Support_final.pdf, 23.11.2022:
2. ՀՀ Օրենքը Հանրակրթության մասին, ընդունված 2009 թ.-ի հուլիսի 10-ին, հոդված 4, 2.1 կետ, լրաց. 22.12.10, 01.12.14, խմբ. 08.04.15: [Էլեկտրոնային հրատարակություն]
URL: <https://www.arlis.am/documentview.aspx?docID=140362>, <https://escs.am/am/static/inclusiveeducation?s=edu18.11.2022>, 23.11.2022: